

JAK ZTRATIT DALŠÍ GENERACI

POKRYTECTVÍ
VE VZDĚLÁVÁNÍ
ČESKÝCH ROMŮ

JAK ZTRATIT
DALŠÍ
GENERACI

POKRYTECTVÍ
VE VZDĚLÁVÁNÍ
ČESKÝCH ROMŮ

FOTOGRAFIE:
STEPHANIE SINCLAIR

OPEN SOCIETY
JUSTICE INITIATIVE

An aerial photograph of a city, likely Prague, showing a dense urban landscape with various buildings and a large industrial complex with tall chimneys in the background. The sky is hazy, suggesting a misty or overcast day. The text is overlaid in the lower right quadrant of the image.

Na 300 tisíc Romů se v České republice setkává s rozsáhlou a neustávající diskriminací, a to ve všech oblastech života.

Začíná to ve škole.

V souladu s dlouhodobou praxí jsou romské děti posílány do tak zvaných „praktických škol“, což jsou instituce, ze kterých již není návratu. Vzdělání, jehož se jim tam dostane, je omezené a podřadné. Absolventi těchto škol nemají žádnou kvalifikaci, takže vykonávají jen zcela základní profese; celým generacím Romů se tak nedaří dostat ze začarovaného kruhu bídy a beznaděje.

V roce 1999 tento systém napadlo 18 ostravských dětí u Evropského soudu pro lidská práva. Podle tohoto případu, známého jako „D.H. a ostatní proti České republice“, jsou romské děti diskriminovány a je jim upíráno jejich základní právo, totiž právo na kvalitní vzdělání.

Evropský soud pro lidská práva v roce 2007 rozhodl v jejich prospěch. V tomto svém přelomovém rozhodnutí Soud požaduje, aby česká vláda s touto segregací skoncovala a také aby se vypořádala s jejími následky.

Jenže vítězství u soudu a skutečná změna... - to samozřejmě není totéž. Romské děti se v rámci českého školství setkávají s diskriminací i nadále: většina ještě i dnes končí ve zcela nedostatečných třetířadých školách.

Děti z oné původní kauzy podané k Evropskému soudu už jsou dnes dospělí lidé a rodiče.

Julius Mika zprvu chodil do běžné základní školy. Pak měl zápal plic a ve škole chyběl několik týdnů. Po uzdravení mu učitelé se zameškaným učivem nepomohli; místo toho ho poslali do praktické školy.

Nepřál bych to ani svému nejhoršímu nepříteli.
Ze vzdělávacího systému jsem vyšel bez vzdělání a neuměl jsem ani žádné řemeslo.

Při lepším vzdělání bych teď měl lepší práci a následně i lepší život – tedy nejen já, ale i moje děti. Rád bych se do školy ještě vrátil, ale dnes jsem otcem a musím pracovat, abych uživil děti. Vydělávám si kácením a prořezáváním stromů v městských parcích.

Jsem rád, že kauza skončila v náš prospěch – je příjemné dozvědět se, že soud, tedy někdo s vyšší mocí, uznal, že je náš vzdělávací systém špatný a že romské děti mají právo na stejně kvalitní vzdělání jako všechny ostatní.

Ve skutečnosti se ale nezměnilo vůbec nic. Dnes máme, údajně, na vybranou. Jenže když rodiče odmítnou dítě posílat do praktické školy a trvají na tom, aby chodilo do běžné školy, učitelé mu udělají peklo na zemi. Takové dítě pak většinou v praktické škole skončí tak jako tak.

Kdybych se mohl svobodně rozhodnout, usiloval bych v životě o víc. Byl bych právník a zabýval bych se právem, které by skoncovalo s tím, co se děje romským dětem.

Nechci, aby se společnost na mé děti dívala stejně, jako se dívala na mě.

Denisa Holubová a její sestra Sabrina v 90. letech minulého století chodily do běžné základní školy. Jejich matka, Alena Lesková, si ve škole postěžovala na šikanu a učitelka i ředitel ji následně přiměli, aby souhlasila s přestupem obou dcer do praktické školy. Alena se ovšem vedení školy vzepřela a její dcery se připojily ke stížnosti na český vzdělávací systém.

Denisa se v kauze podané k Evropskému soudu pro lidská práva stala hlavní žalobkyní. Její iniciály – D.H. – daly celému případu název.

Chtěly jsme, aby se v běžné škole uplatnily i dívky. Denise to ve škole šlo výborně a vzbuzovala velké naděje. Chtěla jsem, aby to dcery někam dotáhly, ale praktická škola neotevívá tytéž možnosti jako škola běžná.

Obě dcery nakonec musely do praktické školy přejít. Ředitel na tom trval proto, že „se nedokážou učit“. Totéž se běžně tvrdívá v případě mnoha romských dětí.

Dnes mám ve školním věku tři děti a nezměnilo se vůbec nic. Té škole teď říkají „standardní“, tedy běžná základní škola, ale ve skutečnosti je to pořád škola „praktická“ neboli „zvláštní“.

To je třeba změnit, aby se i romské děti mohly „někým stát“. Aby dostaly příležitost svůj život proměnit.

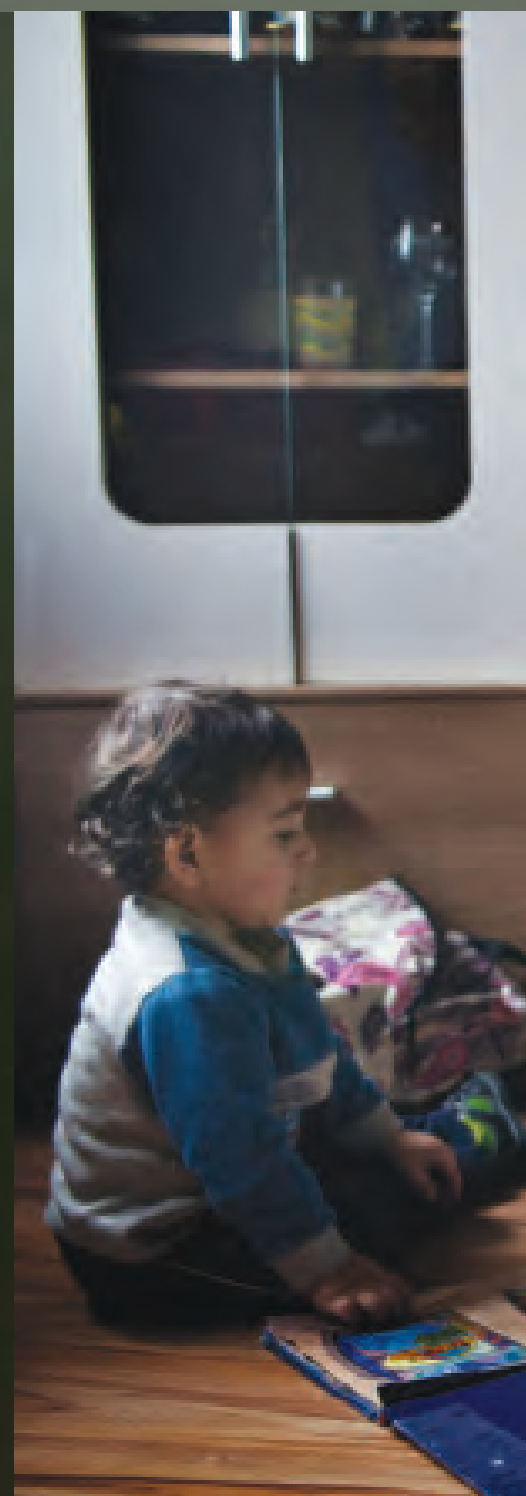
Veronice Šindelářové ve třetí třídě učitelka řekla, že ji pošlou do praktické školy. Její maminka s tím nesouhlasila. Veronika se výborně učila a maminka se domnívala, že po normální základní škole bude mít víc možností. Jenže učitelka si na Veroniku, jediné romské dítě ve třídě, zasedla. Maminka nakonec s přestupem do praktické školy souhlasila, protože nechtěla Veroniku vystavovat ničemu nepříjemnému.

V praktické škole je učivo daleko lehčí. všechny děti se učily v jednotřídce.

Ráda bych bývala šla na zdravotnickou školu a stala se zdravotní sestrou, ale po praktické škole jsem neměla na vybranou. Jedinou možností bylo učňovské středisko, a tak jsem se šla učit cukrářkou.

Nechci, aby se mým dětem stalo to, co tenkrát mně. Chci pro ně jen to nejlepší. Ráda bych, aby měly víc, než jsem měla já. Aby mohly snít. A aby si ty sny také mohly vyplnit.

Veronika Šindelářová doma se syny Fabiánem a Rinaldem a nevlastní sestrou Vanesou.

Tak jako ostatní žalobci v této kauze i Peter Danko už v okamžiku, kdy Evropský soud rozhodl v jeho prospěch, do školy nechodil. Po praktické škole se šel učit zedníkem.

Ještě i dnes je těžké najít si práci.

Nedávno jsem v novinách našel inzerát, a když jsem tam zavolaal, jakýsi muž mi potvrdil, že to místo opravdu nabízejí. Pak jsem tam ale přijel a on viděl, že jsem Rom, a hned mi řekl, že už je to místo obsazené. Takže jsem práci zatím nenašel.

Mým snem je pracovat. Taky bych rád měl vlastní domov. S přítelkyní jsme spolu čtyři roky. Brzy se nám narodí holčička. Bude se jmenovat Katrina.

Byl bych moc rád, kdyby jednou studovala na vysoké škole.

Sedm dětí Margity Dankové, matky Petera Danka, vychodilo praktickou školu.

Nenechali mé děti v normální škole, protože pocházíme ze Slovenska. Říkali mi: „Je třeba, aby děti mluvily česky.“ Přitom všechny moje děti vždycky česky mluvily – v Česku jsme už dvacet let. Do žádného sporu jsem ale nešla, protože jsem neměla na vybranou. Jestliže to tak rozhodli, tak moje děti prostě šly do praktické školy.

Ke kauze jsem se připojila proto, že jsem chtěla, aby moje děti studovaly. Když psychologové zkoumali, jestli jsou mé děti mentálně zaostalé, zjistili, že nejsou.

Margita Danková (vlevo) s dětmi a vnoučaty, odleva: Adrian, Sára, Nina chová Santyjaga a Lucie Kristýnku.

Po soudním nálezu začaly některé praktické školy děti zase vracet do běžných škol; problém ovšem je, že tyto kroky nemají žádnou oficiální podporu, okolnosti tomu ani nebývají nakloněné a mnohé školy fungují v rámci ghet.

Ředitel školy si Margitu Dankovou nedávno pozval, aby si s ní promluvil o její dceři Sáře.

A řekl jí: „Mám pro vás skvělou zprávu. Vaše dcera může chodit do normální školy. Máte možnost si některou školu vybrat.“

To mě rozčílilo a řekla jsem mu: „A proč jste s tímhle rozhodnutím čekali, až jí bude dvanáct? Proč jste to neřekli už dřív?“

A kam by teda měla jít? O jedné z jím navržených škol se říká, že tam romské děti bijí. Dcera se rozplakala, do takové školy se jí nechtělo.

Sára Danková (uprostřed) na cestě do školy.

Helena Kočková se ke kauze připojila v deseti letech. Až do patnácti pak chodila do praktické školy.

Křičeli na mě vždycky, když jsem něco nevěděla. Taky jsme se někdy učili, ale spíš jsme se jen dívali na video a chodili na procházky.

Kdybych mohla, chodila bych do školy pro kosmetičky. Chtěla jsem být manikérkou. Jenže mě na tohle zaměstnání nenachystalo nejranější vzdělání.

Bára Kočková je neteř Heleny Kočkové, jedné z 18 žalobců v kauze. Bára chodí do téže školy jako kdysi Helena.

Báře se ve škole líbí, říká, že by se ráda stala učitelkou. Její otec, Roman Kočko, to ovšem s jejími vyhlídkami moc dobře nevidí. Tvrdí, že její škola (která už dnes oficiálně není škola praktická) změnila jedině svůj název.

Údajně se jedná o běžnou základní školu, ale její úroveň je **velice nízká**. Moje děti dostanou domácí úkol tak jednou do měsíce. Opravdu je to normální škola?

Do té školy chodí jedině romské děti. Chtěli jsme, aby Bára přešla na jinou školu, jenže teď hodně zameškala a my nemáme peníze na doučování.

Učitelkou se Bára může stát jedině v případě, že vystuduje vysokou školu, a já si bohužel myslím, že nemá šanci. Ve škole ji připravují na práci servírky nebo na nějakou jinou podřadnou profesi.

Bára Kočková se chystá do školy.

Stěžovatelkami v kauze D.H. byly i dvě dcery Heleny Bandyové, které obě chodily do praktické školy. Po zkušenosti s dcerami usilovala Helena o to, aby do praktické školy nemusel i její syn.

Dušan Bandy opravdu vychodil běžnou školu, kde se mu dostalo vzdělání jako všem ostatním dětem.

Co jsme se my učili v páté třídě, to mé sestry probíraly v osmičce.

Domácí úkoly jsme dostávali skoro každý den. Učitelé nás povzbuzovali a pomáhali nám. Naučil jsem se pracovat s počítačem a nakonec jsem obě sestry doučoval.

Lepší vzdělání mi moc pomohlo. Na pracovním úřadu ke mně přistupují daleko lépe. První otázka, která vždycky padne: „Chodil jste do školy praktické nebo normální?”

Vzdělání v životě usnadňuje skoro všechno.

Pro většinu romských rodin je „úplné vzdělání“ jen velice vzdálený sen. A segregace na školách je výborně zaběhnutý systém.

Yveta je sestřenice Dušana Bandyho. Její syn Dominik chodil do běžné základní školy kousek od domova. Jenže v lednu 2012 oznámilo vedení školy Yvetě, že je třeba Dominika přemístit do praktické školy.

Začal chodit do běžné školy, ale domů se vrací odřený a s modřinami.

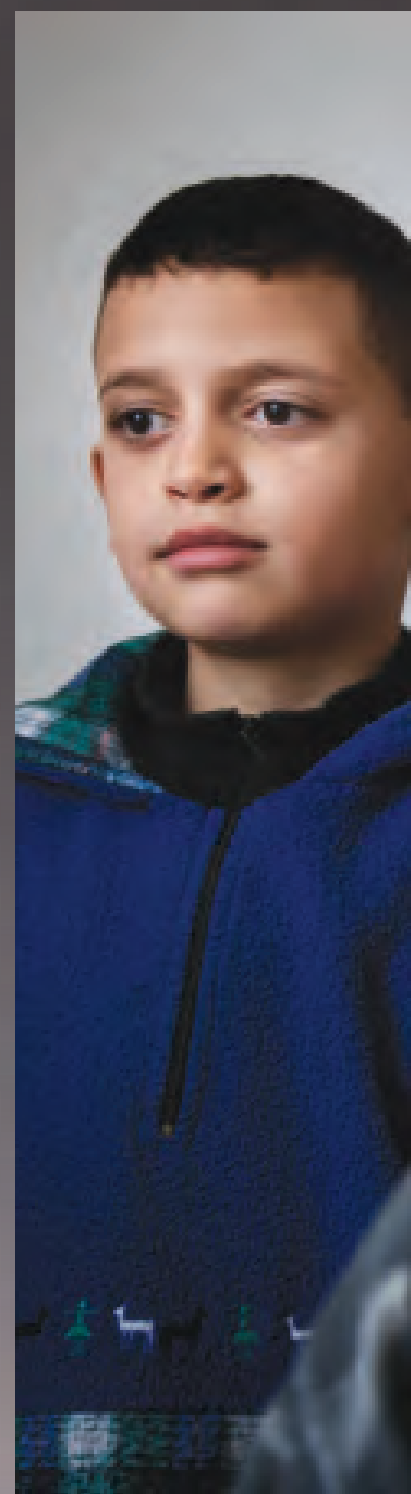
Děti ho bodají tužkami a propiskami. A když naštvaná přijdu do školy, tak učitelky tvrdí: „Já vůbec nic neviděla.“ A jedna mi dokonce řekla: „My tady na romské děti nejsme vůbec zvyklí.“

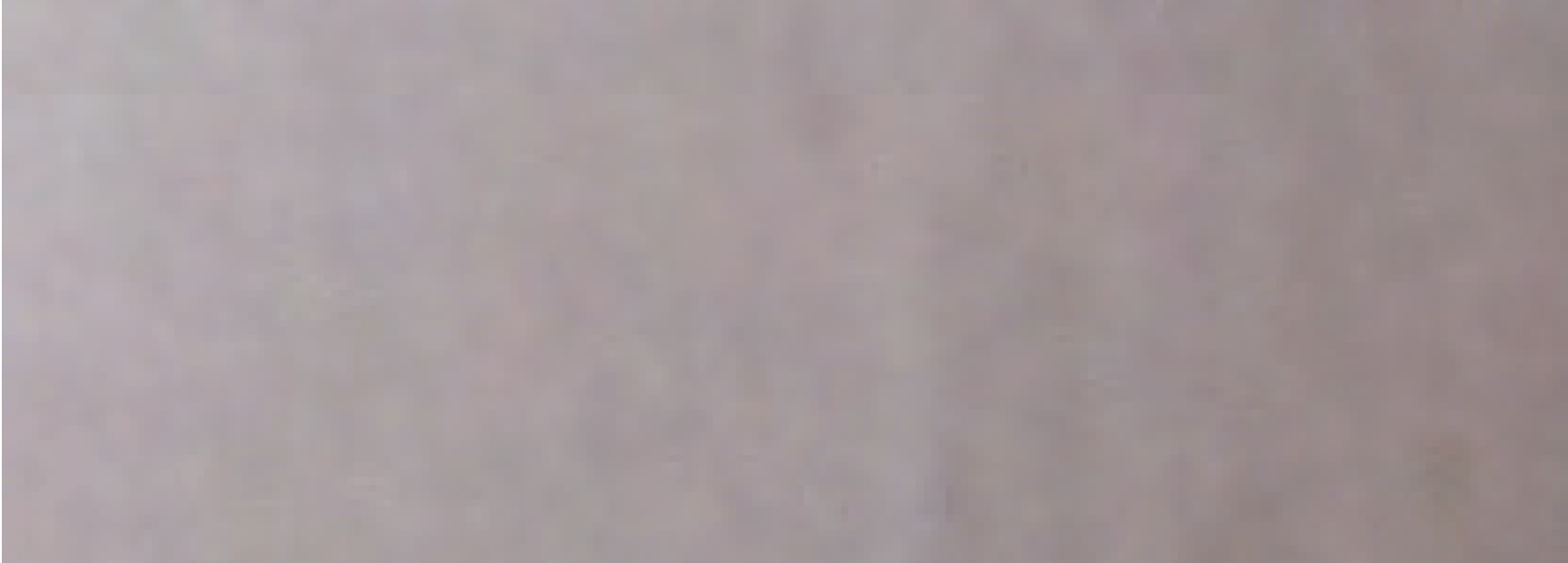
Od učitelky jsem se taky dozvěděla, že mentálně zaostalé děti oni neučí. Šli jsme tedy k psychologovi, což byla akce právě té praktické školy. Jenže psycholog pouze zopakuje to, co o dětech řekne škola. Ted' Dominika ze školy vyloučili do konce roku.

Dominik je inteligentní kluk. Jsem přesvědčena, že bude mít lepší život – pokud se mu ovšem dostane kvalitního vzdělání. Já ale nemůžu dělat nic jiného, než co mi řeknou.

Podle mě ho k přestupu do praktické školy donutí. Musím ho tam dát, protože tady o něho prostě nestojí. Aspoň nebude každý den ze školy chodit s pláčem.

Dominik Žiga (uprostřed) s maminkou Yvetou Gáborovou, starším bratrem Nikolasem a mladší sestrou Jessikou..

Rozhodnutí v kauze „D.H. a ostatní proti České republice“ je skutečným milníkem.

Představuje významný pokrok v dějinách práva: nejvyšší evropská instituce v oblasti lidských práv totiž dospěla k závěru, že pokud mají být dodrženy zásady lidské důstojnosti, rovnosti a svobody, tedy hodnot, které jsou základem Evropské úmluvy o ochraně lidských práv, pak romské děti musejí procházet běžným vzdělávacím systémem.

Zmíněné zásady jsou ovšem v případě mnoha romských dětí i nadále iluzorní. Velmi mnoho malých Romů v České republice uvízne ve vzdělávacím systému, který je nestandardní a diskriminační. Romské děti v podstatě nemají možnost využít příležitosti, které většina ostatních dětí považuje za zcela samozřejmé.

Kauza D.H. je připomínkou toho, že mimo soudní síň si právo stejně žije vlastním životem. Implementace rozhodnutí ve věci D.H., tedy v kauze napadající segregační praxi, totiž do značné míry závisí na politické vůli přeměnit soudní výrok ve skutečné vylepšení každodenního života dětí.

Česká vláda dnes tvrdí, že hodlá romské děti vzdělávat v běžných základních školách. Praxe je ovšem zcela

jiná. Změny zatím jsou opravdu jen kosmetické. Některé školy se přejmenovaly, ale v romských rodinách se moc dobře ví, že učitelé, a osnovy, zůstali titíž. Část legislativy se sice změnila, ale zatím jde v rámci systému jen o okrajové záležitosti. K zásadním strukturálním změnám dodnes nedošlo. Vláda přišla s plánem na inkluzivní vzdělávání, ale zatím není jasné, jak na něco takového najít finance.

Podle zprávy evropského komisaře pro lidská práva z února 2012 je v České republice asi třicet procent romských dětí stále ještě umíst'ováno do „škol určených pro děti s mírnou duševní retardací, přičemž u neromských dětí jsou to pouhá dvě procenta“.

Avšak v inkluzivním prostředí, kde se jim dostává všemožné péče a podpory, romské děti prospívají. Nedávná studie se zabývala romskými dětmi českého a slovenského původu, které dnes navštěvují osm anglických škol, a je z ní zcela zřejmé, jaký význam nese segregované školství má. Před emigrací totiž 85 procent těchto dětí chodilo do „praktických“ škol. Autoři studie konstatují, že všechny sledované děti „v Británii úspěšně navštěvují běžné školy“. Učitel Babingtonské střední školy v anglickém Leicesteru to vyjádřil takto: „Ohledně schopností a potenciálu nevidím vůbec žádný rozdíl mezi žáky romskými a neromskými.“

Některé české základní školy už jsou dnes také otevřenější. Mnohé například zaměstnávají romské asistenty, kteří romským žákům pomáhají s učením a adaptací na školní prostředí. I tak mívají romské děti pocit, že o ně ve škole nestojí. Hodně rozšířená je šikana. Mnozí žáci si stěžují, že v tomto ohledu bývají nejhorší sami učitelé. V této situaci v mnoha romských rodinách tvrdí,

že nemají na vybranou, a děti prostě posílají do praktické školy, protože tam je to pro ně bezpečnější; cenou za to je, že děti pak mají do života horší dlouhodobé vyhlídky. Pro mnohé romské rodiče není „nesegregované“ školství zaručené právo, ale spíš něco naprosto nepředstavitelného.

Diskriminace Romů není problémem jen České republiky. Romským dětem jsou upírána lidská práva, univerzální hodnoty, k jejichž dodržování se zavázaly všechny evropské země. Evropské i světové organizace sledující dodržování lidských práv i nadále upozorňují na problémy, které Česká republika v této oblasti má.

- Thomas Hammarberg, bývalý komisař Rady Evropy pro lidská práva, se o situaci v České republice zmiňuje ve zprávě nazvané *Lidská práva evropských Romů a kočovníků*, která vyšla v únoru 2012, tedy těsně před jeho odchodem z funkce. Hodnocení situace se ovšem nikterak nezměnilo od zprávy o České republice z roku 2011: „tisícům romských dětí se v České republice zamezuje v přístupu k běžnému vzdělání, každým rokem se z nich stávají druhořadí občané... rozhodně je nejvyšší čas urychlit jejich zapojení do vzdělávacího systému.“
- V lednu 2012 Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (OECD) ve své zprávě konstatuje, že „v rozporu s rozhodnutím stále více znevýhodněné žáky integrovat do běžných škol“ jsou dosud „ve značné míře“ romští žáci posíláni do „škol praktických“.
- V září 2011 vyjádřil výbor OSN pro eliminaci rasové diskriminace „obavy týkající se neustávající segregace romských dětí v rámci

vzdělávacího systému“ a doporučil české vládě, aby „provedla konkrétní kroky směřující k desegregaci romských žáků a studentů a zaručila, že nebudou připraveni o právo na vzdělání různého druhu a na všech úrovních.“

- V srpnu 2011 vyjádřil Výbor pro práva dítěte při OSN „hluboké znepokojení z toho, že i když Evropský soud pro lidská práva v kauze *D.H. a ostatní proti České republice* rozhodl již v roce 2007, tak k závažným případům diskriminace v zemi dosud dochází zcela běžně, a jedná se zejména o diskriminaci dětí z romské menšiny, konkrétně o to, že je systém vytěsňuje z běžných škol“. Výbor vyzývá českou vládu k „přijetí veškerých opatření nezbytných k eliminaci jakékoliv a všech forem diskriminace romských dětí, zejména ke skoncování s diskriminační praxí vzdělávacího systému“.

Českou republiku nyní čeká zkouška – učiní konečně to, co Evropský soud požaduje ve svém výroku ke kauze D.H., tedy skoncuje se segregací a diskriminací a zajistí ve vzdělávacím systému rovné příležitosti pro všechny české děti? Zkouškou projdou i ostatní země, které mohou být při těchto změnách nápomocné, anebo budou jen přihlížet, jak se vůbec nic neděje. S každým dalším rokem mají další romské děti pokažený život.

Rád bych, aby se rodiče ozvali a jasně řekli, že naše děti se dokážou učit a šanci na vzdělání si zaslouží. Lidé by neměli Romy soudit povrchně. Všichni jsme se narodili na této planetě a dýcháme stejný vzduch. Romské děti si ve škole zaslouží stejné šance jako všechny ostatní.

JULIUS MIKA, ŽALOBCE V KAUZE „D.H.“

Credits

Open Society Justice Initiative

400 West 59th Street

New York, NY 10019 USA

Phone: +1-212-548-0157

Fax: +1-212-548-4662

Email: info@justiceinitiative.org

www.justiceinitiative.org

Nadace Open Society Fund Praha

Prokopova 9, 13000 Praha 3

Phone: +420 222 540 979

Email: osf@osf.cz

www.osf.cz

PHOTOGRAPHY

© Stephanie Sinclair/VII for the Open Society Foundations

TRANSLATION

Jiří Hrubý

DESIGN

Jeanne Criscola | Criscola Design

PRINTING

GHP Media, West Haven, CT

© 2012 Open Society Foundations

ISBN 978-80-87725-04-7

